

Пасля выбараў¹

Аляксандр Лядніцкі

Вынікі выбараў² на Літве і Русі даюць шмат матэрыялу для раздуму. Павінен нас прымусіць задумацца не толькі сам факт змяншэння колькасці паслоў-палякаў з краю, але і тыя ўмовы, у якіх была атрыманая сённяя параза.

Мы цалкам страцілі Менскую, Ковенскую, Кіеўскую і Валынскую губерні; у Магілёўскай і Падольскай губернях, у якіх раней ніхто з палякаў не прайшоў, мы здабылі па адным мандаце.³ Утрымалі мы ранейшыя пазіцыі ў Віцебскай, Гарадзенскай і Віленскай губернях; вельмі шмат палякаў абраў горад Вільня.⁴

Хоць колькасна мы панеслі вялікія страты, бо замест 20 (біскуп Роп*, Янкоўскі*, Ялавецкі*, Гатавецкі*, Александровіч*, кс. Сангайла*, Шахна*, Солтан*, Скірмунт*, князь Друцкі-Любецкі*, Любанскі*, Лядніцкі*, Янчэўскі*, Масоніус*, Вішнеўскі*, граф Патоцкі*, граф Грахольскі*, Панятоўскі*, Хорват* і Зданоўскі*) будзем мець толькі 11 дэпутатаў,⁵ не гэта самае галоўнае. Любыя выбары могуць зменшыць ці павялічыць сілы партыі, і з гэтым можна пагадзіцца, калі

¹ Перакладзена паводле: Lednicki, Aleksander (1907). "Po wyborach", *Kurjer Litewski*, 21.02. (06.03).1907.

² Маюцца на ўвазе выбары ў Другую Дзяржаўную думу Расійскай імперыі, якія прайшлі ў студзені–лютым 1907 года. – *Заўвага навуковага рэдактара*.

³ Цяжка сказаць, каго аўтар меў на ўвазе, кажучы пры абранне польскага дэпутата ад Падольскай губерні. Сучасныя польскія даследчыкі тэмы пра дэпутатаў-палякаў з Падолля не згадваюць (нават калі разглядаюць справу некалькіх дэпутатаў, што да польскіх залічваюцца памылкова), прытым гэта тычыцца ўсіх чатырох скліканняў Думы (Brzoza і Stepan, 2001: 9–12, 251). Магчыма, А. Лядніцкі памылкова залічыў у дэпутаты Дзяржаўнай думы Вацлава Ялавецкага (Jełowieski; 1851–1928), які быў членам Дзяржаўнай рады ад Падольскай губерні, прытым займаў у ёй месца яшчэ з 21 красавіка 1906 года. – *Заўвага навуковага рэдактара*.

⁴ Ад самога горада Вільні абіраўся толькі адзін дэпутат, у дадзеным выпадку мясцовы гарадскі галава – паляк Міхал Вянслаўскі (Węslowski). У дадзеным выпадку А. Лядніцкі, відаць, мае на ўвазе тое, што шмат палякаў было абрана жыхарамі Вільні ў склад выбаршчыкаў, і гэта ў выніку забяспечыла выбранне дэпутата польскай нацыянальнасці непасрэдна ў Думу. – *Заўвага навуковага рэдактара*.

⁵ Маюцца на ўвазе дэпутаты Станіслаў Ваньковіч, Міхал Вянслаўскі, Сымон Пілейка, Лаўрэнцій (Ваўжынец) Путкамер, Леанард Родзевіч, Аляксандр Хамінскі, Станіслаў Хэлхоўскі (выбраныя ў Вільні і Віленскай губерні), Міхал Беніслаўскі і Генрык Дымшыц (выбраныя ў Віцебскай губерні), Станіслаў Ячыноўскі (выбраны ў Гарадзенскай губерні) і Леан Лубенскі (выбраны ў Магілёўскай губерні). – *Заўвага навуковага рэдактара*.

б не сур'ёзная занепакоенасць, што такое змяншэнне будзе пастаянным, што мы не толькі не зможам ніколі вярнуцца да ранейшага ўзроўню, але і наадварот – будзем з кожным разам падаць да ўсё меншай лічбы.

Якія ж прычыны гэтага?

Найперш трэба зазначыць, што як у Літве, так і ў Беларусі ды Украіне мы складаем недэмакратычную меншасць, якая ўзвышаецца над народам. Мы – накрывка без дна. Ужо само гэта ставіць нас у надзвычай складанае становішча, палепшыць якое можна адно толькі праз здабыццё даверу народа. Апошнія 40 гадоў, дзякуючы палітычным умовам і ўрадавай палітыцы, панскі двор быў цалкам адлучаны ад вёскі. Нашыя землеўласнікі не ўплывалі і не маглі ўплываць на развіццё мясцовага насельніцтва і адзіным злучнікам, які паміж імі заставаўся, быў эканамічны. Жыццё ж тым часам ішло наперад, селянін развіваўся, патрапляў пад іншыя ўплывы, і ў рэшце рэшт страціў усялякую патрэбу падтрымліваць адносіны з маёнткам. Найлепшым пацверджаннем знікнення ўплыву нашай інтэлігенцыі, як землеўласніцкай, так і гарадской, на народ з'яўляецца вынік выбараў у Расіі. Ва ўсёй Паволжскай паласе і ў цэнтральнай Расіі сялянскімі галасамі былі выбраныя землеўласнікі-дэмакраты, усюды ў глыбіні Расіі сяляне накіравалі ў Думу не крайне правых, а крайне левых, і толькі ў нашай правінцыі сяляне-беларусы і русіны правялі *“истинно русских людей”*.

З моманту, калі распачалося новае жыццё, калі быў адкрыты шлях для новай працы і фармавання новага грамадства, нам належала парупіцца пра змену ранейшага становішча.

Што ж мы для гэтага зрабілі? Ці сталі мы на чале мясцовага дэмакратычнага руху, ці сталі мы абаронцамі народа, ці выракліся мы саслоўных і нацыянальных прывілеяў? На жаль, мы занялі адваротную пазіцыю: мы капалі і капаем сваімі рукамі магілу для ўласнай справы. На папярэдніх выбарах лозунгам згуртавання была нацыянальнасць. Аб'ядноўваліся ў імя польскасці і ў імя яе абіралі дэпутатаў. Пасля доўгага нацыянальнага ўціску лозунг быў цалкам зразумелы, але і тут належала не займаць пазіцыі абсалютнай нацыянальнай выключнасці. У той жа час сталася менавіта так. Калі мы здабылі большасць галасоў на першых выбарах, мы абвяшчалі сваю перамогу і не памяталі пра права на сваё прадстаўніцтва няпольскага насельніцтва, пра прадстаўніцтва народа. На выбарах у Менску, маючы большасць галасоў, мы не саступілі аніводнага месца селяніну, хоць некаторыя

(Скірмунт, Масоніус і іншыя) гатовыя былі зняць свае кандыдатуры на карысць сялян. Сёння мы самі не маем аніводнага месца.

Яшчэ горшую пазіцыю мы занялі падчас апошняй выбарчай кампаніі. Ужо на справаздачным з’ездзе ў ліпені 1906 года ў Менску былі зробленыя прапановы аб стварэнні выбарчых саюзаў дзеля супольнасці інтарэсаў. Гэтае меркаванне перамагло, і мы па ўсім краі атрымалі блокі з найбольш цемрашальскімі групамі,⁶ безумоўна, ваража настроенымі да польскага элементу. Праўда, дзякуючы гэтаму, мы здабылі 8 мандатаў у Падольскай, Магілёўскай і Гарадзенскай губернях. Але ці ж гэты здабытак можа хоць бы ў малой ступені кампенсаваць маральныя страты, якія мы панеслі ў выніку такіх выбарчых саюзаў?

Мы не сталі на ідэйныя пазіцыі. Пры першых выбарах у краі са змешаным насельніцтвам, складаючы тут меншасць, мы аб’ядноўваліся на аснове не агульных палітычных перакананняў, а на аснове нацыянальнай асобнасці, супрацьпастаўляючы сябе такім чынам іншым нацыянальным групам. Цяпер жа мы занялі *par excellence*⁷ класавую пазіцыю, супрацьпастаўляючы сябе ўсяму народу. Вынік відавочны. Праціўнікам польскага элементу мы далі надзейную зброю – яны сёння змагаюцца з намі і пад лозунгамі расійскага нацыяналізму, такога ж брыдкага, як і любы нацыяналізм, і пад класавымі лозунгамі: “Далоў палякаў, далоў памешчыкаў”.

І гэта яшчэ не ўсе поспехі нашай палітычнай працы.

Стоячы падчас выбараў на класавай пазіцыі, мы абаранялі яе і ў сваёй палітычнай праграме. “Ані пядзі зямлі!” – вось словы, што разнесліся па ўсёй Расіі як адлюстраванне палітычнай думкі нашых землеўласнікаў. Мы былі не ў стане сумясціць патрэбы нашага краю і нашага грамадства з патрэбамі народа, з паноўнай зараз дэмакратычнай плыню. Мы сталі на абарону рэакцыі, даверылі свой лёс тым элементам, якія ахвотна скарыстаюцца з нашай падтрымкі для абароны старога ладу і межаў уласных маёнткаў, але як нацыі яны нам ніколі не дапамогуць. Наадварот, яны, калі атрымаюць такую магчымасць, прынізяць і знішчаць нас. Мы разарвалі завязаны год таму вузел сімпатыі са свабодалюбівай Расіяй і засталіся сам на сам. Гэта не най-

⁶ Маецца на ўвазе практыка стварэння падчас гэтых выбараў блокаў польскіх землеўласнікаў з рускімі з мэтай не дапусціць у Думу радыкальных прадстаўнікоў сялянства і гарадоў. Падрабязней пра ход выбараў у II Дзяржаўную думу на тэрыторыі Беларусі гл.: Забайскі, 1999: 46–57. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

⁷ Пераважна (фр.). – *Заўвага перакладчыка.*

лепшая перспектыва. Нас чакае тое самае, што ўжо напаткала немцаў у Балтыйскім краі – ізаляцыя, нянавісьць народу, якая ўзмацняецца разам з абвастрэннем нацыянальных і эканамічных адразненняў, пазбаўленне нас магчымасці не толькі палітычнай, але нават і культурнай працы. Вось такія ёсць прагнозы нашай будучыні.

Такія сумныя наступствы былі даўно прадказальныя. Каб пацвердзіць гэта, дазволю сабе прывесці словы, выказаныя на сходзе Дэпутацкага кола Літвы і Русі⁸ 9 (19)⁹ мая 1906 года:

“Хоць згуртаванне ў імя нацыі было б і прасцейшым, і больш прывабным, рабіць гэтага мы, аднак, не павінны. Калі мы з’яднаемся ў імя нацыі, то падарвем нашыя пазіцыі ў краі, зробімся абаронцамі меншасці, страцім давер нашых выбаршчыкаў, а з ім і мандаты. Належыць аб’яднацца адно толькі тэрытарыяльна ды праграмна, а ў парламенце абараняць інтарэсы ўсяго краю. Няхай насельніцтва бачыць у нас палякаў, але ў той жа час і абаронцаў агульначлавечых, вызваленчых лозунгаў. Тады мы куды лепей будзем абараняць і нацыянальную справу.

Уратавацца мы можам толькі адзіным шляхам – як мага шырэй прымаючы сацыяльныя лозунгі. Звязаць з польскім імем рэакцыю было б згубай для нацыянальнай справы і ганьбай польскага імя. Газеты ўжо пішуць пра палякаў як пра рэакцыйны элемент. Сяляне гэта выкарыстаюць на сваю карысць. Мы – прадстаўнікі польскай нацыі, і свае асабістыя інтарэсы павінны падпарадкоўваць грамадзянскаму абавязку і рабіць пэўныя, непазбежныя сённы ахвяры”.

Мы пакінулі традыцыю нашых дзядоў, якія ў беларускім людзе бачылі роднасны, але асобны народ, які мае права на самастойнае развіццё (друкавалі для яго Статут на беларускай мове, кнігі для набажэнства і г. д.). На Літве адносіны ўжо даўно сумныя, бо да эканамічнага змагання далучылася яшчэ і нацыянальнае; тое самае адбудзецца і на Белай Русі. Мясцовае насельніцтва падывае нацыянальны сцяг і, як звычайна гэта бывае, пад гэтым сцягам першае месца зоймуць беларускія нацыяналісты, якія, як і літоўскія, абвостраць пытанне. Антытэза нацыяналізму – не касмапалітызм, а дэмакратызм. Гэта адзіны падмурак, на якім мы можам штосьці зрабіць. Хай бяруцца за працу прагрэсіўныя і дэмакратычныя элементы. Хай яны ідуць да народа з асветай і дапамогай, хай

⁸ Маецца на ўвазе Краёвае кола Літвы і Русі*. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

⁹ Так у арыгінале. Відавочная памылка друку, паколькі розніца паміж старым і новым стылем у 1906 годзе складала не 10, а 13 дзён. Магчыма, маецца на ўвазе дата 6 (19) мая 1906 года. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

яго арганізуюць. Толькі паўсюдная арганізацыя і ўзаемны давер дадуць палітычную сілу ў краі. Трэба стварыць у краі мясцовыя прагрэсіўныя партыі, якія паставяць сваёй першай задачай дэцэнтралізацыю. Падобныя асяродкі ў іншых правінцыях ужо існуюць.

Наша справа знаходзіцца ў жудасным стане, але не трэба адчайвацца. Сярод нашых землеўласнікаў шмат сапраўды прагрэсіўных людзей, якія шчыра любяць свой край і народ, людзей добрай волі, здольных стаць на пазіцыі сапраўднай дэмакратыі, якія не прызнаюць ні саслоўных, ні нацыянальных прывілеяў. У нашым духавенстве таксама шмат праўдзівых дэмакратаў, сярод гарадской інтэлігенцыі – абаронцаў народу, сярод мяшчанства ўвогуле пераважаюць дэмакратычныя і прагрэсіўныя элементы.

Такіх поглядаў трымаецца і Дэпутацкае кола.¹⁰ Пры стварэнні Тэрытарыяльнага кола мы прагнулі аб'яднаць у ім краёвае прадстаўніцтва ў імя адметнасці гэтага краю, у імя яго памкненняў да цэнтралізацыі¹¹. Таму мы не маглі арыентавацца выключна на нацыянальны фактар. У нашых вачах кожны дэпутат з нашага краю, які прызнае неабходнасць дэцэнтралізацыі і нашу *палітычную* праграму, быў *прадстаўніком усяго краю, усяго насельніцтва*. Пры такой арганізацыі краёвага прадстаўніцтва нацыянальная, канфесійная і класавая варожасць была б залагоджанай і зведзенай да культурнага спаборніцтва. Палітычная барацьба была б замененая барацьбой ідэй.

Адбылося, аднак, інакш. Палітычныя размежаванні перашкаджалі зліццю разрозненых элементаў. Мяркую, аднак, што калі б Дума працавала даўжэй, то гэта мэта была б дасягнутая. Іншы чыннік, які ўплывае на адасобленасць сістэмы дэпутацкай арганізацыі – гэта нацыянальнасць. Калі ствараць Кола па нацыянальнай прыкмеце, то цяжка зразумець сэнс існавання *польскага* Кола Літвы і Русі. Калі будаваць арганізацыю паводле гэтай прыкметы, то лепш увайсці ў Польскае кола, а не ствараць колькасна невялікую палавінчатую арганізацыю без уласных інтарэсаў. Калі мы хочам забяспечыць уласныя пазіцыі, то мусім рашуча змяніць сваю праграму і сваю тактыку.

Калі паляк можа мець мандат ад карэннага рускага насельніцтва, то чаму ён не можа атрымаць яго з рук тых, з кім яго злучаюць повязі

¹⁰ Маецца на ўвазе польскае Дэпутацкае кола ў расійскай Дзяржаўнай думе. – *Заўвага навуковага рэдактара*.

¹¹ Так у арыгінале. Магчыма, тут абдрукоўка, паколькі, як вынікае з сэнсу артыкула, гаворка ідзе наадварот пра дэцэнтралізацыю. – *Заўвага перакладчыка*.

шматгадовага сужыцця, супольнай нядолі, супольнага ўціску? Практыкаванне штучнага абсэнтэізму сярод нашых выбаршчыкаў – дробных землеўласнікаў-католікаў – цяжка ўспрымаць як добры і карысны сродак. Ён пазбаўляе людзей прыналежага ім выбарчага права, не дазваляе ім развівацца і павышаць самасвядомасць, ды і да мэты таксама не вядзе, паколькі праціўнікі ў барацьбе знойдуць супраць гэтага кроку адпаведную зброю.

Вось такія разважанні прыходзяць на думку пасля панесенай паразы. Галоўная прычына гэтай паразы заключаецца ў тым, што мы сталі эгаістамі, што наша палітыка разлічаная на кароткачасовыя мэты, што мы забыліся пра прыгожую адозву нашых продкаў ад 26 траўня 1848 года,¹² у якой Адам Чартарыйскі, Тышкевіч і Алізар пісалі: “Наша справа – гэта справа свабоды, ад дзядоў і прадзедаў мы – рыцары і абаронцы агульнай свабоды”.

---

¹² Маецца на ўвазе адозва да суайчыннікаў, выдадзеная 26 траўня 1848 года былымі членамі польскага Сейма 1831 года, што знаходзіліся ў еўрапейскай эміграцыі і сабраліся на сваё паяджэнне ў Парыжы. Адозва выдавалася ў сувязі з падзеямі так званай Вясы народаў, якія да таго часу разгарнуліся ў шэрагу еўрапейскіх краін, не выключаючы і этнічна польскіх земляў у складзе Аўстрыі і Прусіі. Усяго дакумент падпісалі 17 чалавек, а подпісы згаданых Адама Чартарыйскага (1770–1861), Вінцэнта Тышкевіча (1792 – каля 1870) і Густава Алізара (1798–1865) былі пастаўленыя першымі, адгэтуль і асацыяванне адозвы перадусім з іх імёнамі. – *Заўвага навуковага рэдактара.*